

національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2020. Випуск 31. С. 103-108.

6. Годнюк І. В., Шубенко І. А., Вольська А. О. Фінансове шахрайство у комерційних банках України. Шляхи боротьби у сфері безготівкових розрахунків. *Економічний простір*. 2021. № 165. С. 110-115.

7. Шахрайські схеми у період дії воєнного стану / Національний банк України. URL: <https://promo.bank.gov.ua/fin-defense/#section-25>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-229-6-54>

INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE IN TIME OF WAR

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Kulakova N. V.   **Кулакова Н. В.**

*Candidate of Law Sciences,
Associate Professor,
Professor at the Department of Criminology
and Criminal Executive Law
National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine*

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національна академія
внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Ефективність міжнародно-правової системи захисту культурної спадщини залежить, насамперед, від таких обставин як укріплення мирного співіснування держав, і саме головне, припинення збройних конфліктів, використання тільки мирних засобів для їх вирішення, безперечне виконання державами та громадянами норм міжнародного права та національного законодавства по захисту культурної спадщини.

Сьогодні в Україні знаходиться 7 об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, і ще 17 об'єктів включено до Попереднього списку Світової спадщини. Крім них, в Україні існують ще тисячі культурних установ та пам'яток, що мають значну історичну цінність[1].

Через російську агресію на території України руйнацій та пошкоджень зазнали 104 об'єкти культурної спадщини. Серед них: 17 пам'яток національного значення, 81 – місцевого значення та 6 – щойно виявлених об'єктів культурної спадщини. Найбільше руйнувань зазнала культурна спадщина Харківщини. Наразі там зафіксовано 88

епізодів, з них у самому місті Харкові та його околицях – 75. В Донецькій області зафіксовано 62 випадки, з них 47 у Маріуполі. В Київській області постраждали від окупантів 49 об'єктів, з них найбільше – 34 в Бучанському районі. В Чернігівській області всього зафіксовано 33 випадки пошкоджень, з них 27 в Чернігові, в Луганській області – 21, з них 17 в Северодонецькому районі, в Сумській області – 20, з них 16 в Охтирському районі. Також зафіксовано 8 епізодів у Запорізькій області, 6 в Житомирській області, по 5 в м. Києві та Херсонській області, по 1 в Дніпропетровській, Миколаївській та Одеській областях[2].

Під культурною спадщиною розуміється «пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки; визначні місця: твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології». Предметом охорони об'єкта культурної спадщини є характерна властивість об'єкта культурної спадщини, що становить його історико-культурну цінність, на підставі якої цей об'єкт визнається пам'яткою. Все це обумовлює актуальність розвитку та впровадження міжнародного законодавства.

Вперше спробу охорони культурної спадщини на міжнародному рівні було здійснено на Гаазьких конференціях 1899 і 1907 рр., на яких було прийнято 13 конвенцій, що започаткували формування принципів й норм міжнародного права, які передбачали спеціальні заходи охорони історичних і культурних об'єктів – мистецтва, історії, археології, давні рукописи й книги, будівлі, в яких зберігаються чи експонуються культурні надбання, а також окремо – центри зосередження культурних цінностей.

Конвенція про закони і звичаї суходільної війни від 18 жовтня 1907 р. у двох статтях передбачає регулювання захист культурних цінностей у військовому конфлікті. Так, за ст. XXVII передбачено, що «під час облоги й бомбардувань слід ужити всіх необхідних заходів, щоб уберегти, по спроможності, храми, будівлі, що служать цілям науки, мистецтв і доброчинності, історичні пам'ятки, шпитали та місця, де зосереджено хворих чи поранених, за умови, що такі будівлі й місця не служать водночас воєнним цілям. Велике значення для розвитку міжнародного права, яке регулює питання правового захисту об'єктів культурної

спадщини, має Договір про охорону художніх та наукових закладів та історичних пам'ятників[3]), де і було зазначено що він приймається для того, «щоб захистити в час будь-якої небезпеки всі державні та приватні нерухомі пам'ятки, що становлять культурну скарбницю народів, вирішили укласти договір із цією метою і заради того, щоб забезпечити повагу до культурних цінностей та їх захист під час війни й у мирний час».

На міжнародній конференції в Гаазі 14.05.1954 р. було підписано «Конвенцію про захист культурних цінностей у випадках озброєного конфлікту», яка і до цього часу є основним документом щодо захисту об'єктів культурної спадщини. Її положення були доповнені в 1999 р. Другим Протоколом, який продовжував безперервну та системну діяльність удосконалення міжнародно-правових норм [4]. За своїм характером це системний документ, який має значення для всіх країн світу при забезпеченні захисту культурної спадщини. Оскільки вона не тільки визначає поняття культурної спадщини «цінності, рухомі або нерухомі, які мають велике значення для культурної спадщини кожного народу, такі як пам'ятники архітектури, мистецтва або історії, релігійні або світські, археологічне місцезнаходження, архітектурні ансамблі, які в якості таких представляють історичний або художній інтерес, твори мистецтва, рукописи книг, інші предмети художнього, історичного або археологічного значення, а також наукові колекції або важливі колекції книг, архівних матеріалів або репродукції цінностей». У визначені культурних цінностей об'єднано цілий список об'єктів, які незважаючи на їх різноманіття володіють характерними ознаками, але і кодифікує всі найважливіші норми по захисту культурних цінностей у випадках збройного конфлікту.

По-перше, передбачено заборону вивезення культурної власності з окупованої території; по-друге, вимога повернення зазначеної власності на території держави, з якої були вони вивезені; по-третє, заборона використання культурної власності як компенсації відшкодування шкоди, що була завдана воєнними діями; вчетверте, норми Конвенції діють не тільки під час озброєного конфлікту, але і період неоголошеної війни, на період окупації, навіть, якщо вона не зустрічає збройного супротиву, а також у випадку збройного конфлікту локального характеру.

Другий протокол 1999 р. до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадках збройного конфлікту 1954 р. доповнював і не змінював норми Конвенції. Цей документ має комплексний характер, що підтверджується його преамбулою, а саме спадкоємністю норм аналогічної Конвенції «норми, що регулюють захист культурних цінностей у випадках збройного конфлікту, повинні

відображати розвиток міжнародного права» [5]. Окремі положення Конвенції були розширені, а саме: у ст. 5 визначені підготовчі заходи у мирний час для захисту культурних цінностей від наслідків конфлікту, який може виникнути; визначена система криміналізації окремих діянь; відповідальність держав (ст. 38). Ці норми свідчать про перспективи розвитку міжнародного законодавства при розробці системи захисту культурних цінностей.

Також важливе значення для подальшого залучення держав до розвитку гуманітарного права, при здійсненні захисту культурної спадщини, було прийняття Додаткових протоколів 1977 рр. до Женевським конвенціям 1949 р. два Додаткових протоколи включили статті про захист культурних цінностей. Так, стаття 53 Протоколу I містить наступне положення «Без шкоди для положень Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 р. та інших відповідних міжнародних документів забороняється: а) здійснювати будь-які ворожі акти, спрямовані проти тих історичних пам'ятників, творів мистецтва або місць відправлення культу, які складають культурну або духовну спадщину народів; б) використовувати такі об'єкти для підтримки військових зусиль; с) зробити такі об'єкти об'єктами репресалій» [6]. Ст. 16 Протоколу II забороняє здійснювати будь-які ворожі дії, спрямовані проти культурних цінностей та використовувати їх для підтримки військових зусиль [7].

Діючі міжнародно-правові акти по захисту культурних цінностей, безсумнівно володіють значним потенціалом, особливо при розробці системи запобіжних заходів, спрямованих на захист об'єктів культурної спадщини. Комплексне розв'язання проблеми охорони об'єктів охорони культурної спадщини можливе при спільній діяльності світової спільноти на основі застосування запобіжних заходів, що передбачені міжнародно-правовими актами.

Література:

1. Благодійна ініціатива «Save Ukrainian Culture» для захисту світової культурної спадщини від російських загарбників [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://arts.gov.ua/blagodijna-inicziatyva-save-ukrainian-culture>.
2. МКІП зафіксовано понад 300 епізодів воєнних злочинів росіян проти культурної спадщини [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://mkip.gov.ua/news/7109.html>.

3. Договір про охорону художніх та наукових закладів та історичних пам'яток (Пакт Періха) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/tpart22/isx22214.htm>.

4. Конвенция о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

5. Другий протокол 1999 р. до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадках збройного конфлікту 1954 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/ratification-kit-cultural-property-271004.htm>.

6. Дополнительный протокол к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 года, касающийся защиты жертв международных вооруженных конфликтов (Протокол I). Женева, 8 июня 1977 года. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/treaties-additional-protocol-1.htm>.

7. Дополнительный протокол к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 года, касающийся защиты жертв немеждународных вооруженных конфликтов (Протокол II). Женева, 8 июня 1977 года. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/6lkb31.htm>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-229-6-55>

APPLICATION OF NORMS OF THE ISTANBUL CONVENTION IN THE PERSPECTIVE OF THE CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE

ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ В РАКУРСІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Matiushenko O. I.   Матюшенко О. І.

*Candidate of Sciences in Public
Administration,
Head of the Criminal Law Department
National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine*

*кандидат наук з державного управління,
завідувачка кафедри
кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

20 червня 2022 року Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому